

Zanim poprowadzisz swój pierwszy wywiad z historii mówionej

Nagrywanie relacji biograficznych w pigułce

opracowanie: dr Maria Buko, dr Jarosław Pałka

Czym jest historia mówiona?

Historia mówiona jest jednym ze sposobów zapisywania i badania przeszłości. W dawnych wiekach to właśnie przekazy ustne stanowiły podstawę wiedzy o historii. Wynalezienie pisma i druku pozwoliło zapisywać wydarzenia historyczne w kronikach, dziennikach czy dokumentach. Wówczas teksty pisane stanowiły podstawę badań nad historią. W ciągu poprzedniego wieku, w wyniku rozwoju techniki, otrzymaliśmy możliwość zapisywania przeszłości na różnego rodzaju nośnikach dźwiękowych i za pomocą obrazu. Od tego momentu historia mówiona rozpoczęła swój szybki rozwój i znajduje coraz szersze uznanie w świecie badaczy i miłośników historii. Relacje bardzo intensywnie wykorzystywane są także m.in. przez antropologów, kulturoznawców czy też socjologów (historia społeczna).

*Historią mówioną nie jest oczywiście każdy zapis audio czy wideo. Najogólniej można powiedzieć, że jest to **spotkanie między dwoma osobami, z których jedna jest słuchaczem, a druga narratorem. Rozmowa dotyczy przeszłości, czy też doświadczenia narratora i prowadzona jest z zamiarem rejestracji tej opowieści.***

Często można spotkać się z zarzutem, że relacje świadków są subiektywne, a wydarzenia opowiadane po wielu latach mogły zatrzeć się w pamięci świadków czy też zostać zmienione poprzez przeczytane książki, obejrzone filmy etc. Musicie jednak pamiętać, że każde źródło historyczne ma swoje ograniczenia, nawet dokumenty wytworzone przez najpoważniejsze instytucje państwowe. Badając przeszłość za każdym razem powinniście stosować krytykę dokumentów, porównywać i konfrontować różne źródła. Obecnie coraz częściej relacje świadków traktowane są jako źródło historyczne na równi z innymi, ale dopiero złożenie razem wszystkich elementów – dokumentów i relacji świadków – przybliży was do opisanie przeszłości.

*Ważne w opowieści świadka są: informacje o tym, **jak było w przeszłości** oraz to, **jak rozmówca pamięta przeszłość.***

Patrząc z tej perspektywy, równie ważne co faktografia okażą się obrazy przywoływane przez rozmówcę, jego emocjonalność. Jeśli pomyślicie o nagrywaniu relacji w taki sposób, odkryjecie wielką siłę tej metody. Wówczas subiektywizm nie jest problemem, zapisiecie przecież konkretne wspomnienia, dowiedcie się, jak wyglądała ta jedna, szczególna biografia. Z historii przesuniecie akcent na pamięć.

Wyobraźcie sobie sytuację, w której nagrywacie byłego więźnia obozów koncentracyjnych. O historii obozów powiedziano przecież niemal wszystko, z różnych dokumentów wiemy, jak w obozie usytuowane były baraki, kto był oprawcą itp. Ale nie wiecie przecież, co wasz rozmówca wówczas, w tak trudnych warunkach, przeżywał. I tylko on może wam opowiedzieć o swoim doświadczeniu, on będzie tutaj ekspertem. Nawet jeśli doświadczenia będą podobne, to każda relacja będzie inna, opowiedziana innymi słowami, inne emocje będą jej towarzyszyć.

Przygotowując się do nagrania pamiętajcie, że nie ma rozmówców mniej lub bardziej interesujących, nie jest też tak, że ciekawsze relacje można przeprowadzić z bohaterami czy też osobami z pierwszych stron gazet. Każde spotkanie może być ważną lekcją historii. Siłą metody historii mówionej jest to, że pozwala ona oddać głos tym grupom i ludziom, którzy do tej pory nie mogli zapisać swoich wspomnień, którzy z punktu widzenia „wielkiej” historii byli mniej ważni, a ich pamięć pomijana. To naprawdę duże osiągnięcie być pierwszą osobą, która dotrze do świadka, wysłucha jego relacji i ją nagra. Czasem jednak może okazać się, że rozmówcy nie będą chcieli lub nie będą potrafili opowiedzieć wam zbyt wiele i, pomimo waszych starań, nagranie okaże się nieudane. Jedyne, co możecie wtedy zrobić, to po prostu poszukać innego rozmówcy.

Zwróćcie także uwagę na to, że dzięki historii mówionej możecie usłyszeć specyficzny język rozmówcy (gwarę, akcent, z jakim mówi), posłuchać piosenek z dawnych czasów czy też recytowanych wierszy. Dokumenty w tym przypadku są dużo uboższe.

Przygotowanie do wywiadu

Z kim warto porozmawiać? Najlepsze wywiady to takie, w których prowadzący może zachować maksymalną neutralność – wtedy swoją osobą możliwie najmniej zaburza przekaz rozmówcy. Z tego powodu lepiej nie nagrywać samodzielnie własnych dziadków – istnieje duże ryzyko, że znajomy rozmówca opowie wam historię, która dla was będzie zrozumiała, a dla osób postronnych niejasna i niepełna („To już ci kiedyś opowiadałem”). W rozmowie z osobą nieznaną nagrywani bardziej mobilizują się do przekazywania uporządkowanej opowieści. Poza tym, często łatwiej jest opowiedzieć o delikatnych czy prywatnych sprawach osobom, które nas słabiej znają, których być może więcej nie spotkamy.

Pierwszym, najbardziej oczywistym wyborem, będą seniorzy wokół was – dziadkowie znajomych czy starsi sąsiedzi. Ich historie warto utrwalić w pierwszej kolejności. Zastanówcie się też, czy w waszej miejscowości nie mieszka jakiś lokalny pasjonat historii czy regionalista – takie osoby to również skarbnice wiedzy na interesujące was tematy.

Oczywiście najlepiej by było rozmawiać o czasie przedwojennym z ludźmi, którzy pamiętają go z własnych doświadczeń, ale jeżeli nie uda wam się nikogo takiego znaleźć, pamiętajcie, że także młodsze osoby mogą wam wiele opowiedzieć – chociażby na podstawie przekazów rodzinnych.

Jeżeli macie już pomysł, kogo chcielibyście prosić o rozmowę, koniecznie zadbajcie o dobre zaprezentowanie się. Powiedzcie, skąd otrzymaliście kontakt do tej osoby i skąd pomysł, by z nią porozmawiać, jaki jest cel waszego projektu. Wiele osób może stwierdzić, że nie ma nic ciekawego czy ważnego do powiedzenia, albo że ich historia to ich prywatna sprawa. **W tym momencie musicie przekonać potencjalnego rozmówcę, że jego zaangażowanie się jest bardzo ważne i ma głębszy sens.** Wytłumaczcie, że chcecie poznać historię, której nie można znaleźć w podręcznikach, upamiętnić indywidualny wymiar pamięci waszej społeczności, dać szansę wypowiedzenia się tym, których głosów brak w oficjalnych przekazach. Pamiętajcie, że w czasie rozmowy będziecie poruszać delikatną tematykę i od tego, ile zaufania rozmówcy zdobędziecie na tym etapie, zależy powodzenie samego wywiadu.

Przed wywiadem postarajcie się jak najlepiej wyjaśnić rozmówcy, czego będziecie od niego oczekiwać. Poproście, aby zarezerwował sobie czas na wasze spotkanie, koniecznie w jak najspokojniejszym miejscu (najlepiej w jego domu), tak aby wywiad został zarejestrowany w dobrej jakości (najlepiej w zamkniętym pokoju, bez obecności osób trzecich, które mogłyby wtrącać się do rozmowy, a nawet samą swoją obecnością wpływać na to, co przekaże wam rozmówca). Opowiedzcie mu pokrótce o tematyce rozmowy. Jeżeli już przed spotkaniem z wami będzie wiedzieć, czego się spodziewać, poczuje się bardziej komfortowo. W ten sposób dacie mu też czas, aby odświeżył sobie w pamięci pewne wątki. Podkreście, że nie chodzi wam o zbieranie wiedzy podręcznikowej i egzaminowanie z historii, tylko chcecie posłuchać o tym, co wasz rozmówca sam zapamiętał czy usłyszał w przekazach rodzinnych.

Musicie też wcześniej poinformować, co zamierzacie zrobić z nagraniem materiałem, do jakich celów będzie on w przyszłości wykorzystywany – zobaczenie efektów waszej pracy z pewnością będzie dla rozmówców nagrodą za poświęcony wam czas.

Przed spotkaniem dobrze zastanówcie się, o co chcecie zapytać, jakie wątki poruszyć, spróbujcie zdobyć jak najwięcej informacji dotyczących tematu waszego wywiadu. Postarajcie się dowiedzieć o waszym rozmówcy chociaż podstawowych informacji – data i miejsce urodzenia, być może szkoła, którą ukończył, to, czy w czasie okupacji mieszkał w waszym mieście, czy też z jakiegoś powodu musiał je opuścić. Nawet tych kilka podstawowych informacji pomoże wam w skonstruowaniu scenariusza nagrania. Na przykład: jeśli wiecie, że rozmówca spędził okupację poza waszą miejscowością, to nie będziecie zadawać zbyt wielu pytań dotyczących przeszłości miasta w tamtym okresie.

Jednak pod żadnym pozorem nie bierzcie na spotkanie listy pytań – nie prowadzicie ankiety czy – co gorsza – przesłuchania. Przygotujcie się na to, że w czasie rozmowy pojawią się nowe wątki i nawet jeżeli nie planowaliście rozmowy na takie tematy, będziecie musieli podążać za historiami, które opowie wam rozmówca, dopytywać.

Zestaw pytań, scenariusz rozmowy

Powinniście wiedzieć już przed wywiadem, jaki jest cel waszej rozmowy, czy zostanie ona zarchiwizowana, czy posłuży wam do zrobienia filmu dokumentalnego, prezentacji, a może stanie się częścią jakiejś publikacji. Każda rozmowa jest inna, tematy w niej poruszane też mogą być zupełnie inne. Będą one zależały od:

- losów waszego rozmówcy,
- tego, co chce on wam w trakcie wywiadu przekazać,
- tego, w jaki sposób tę rozmowę poprowadzicie.

Oto propozycje zagadnień, o których możecie porozmawiać:

- dzieciństwo, losy rodziców, relacje rozmówcy z rodzicami, dziadkowie, zabawy dziecięce, zwierzęta domowe, rodzeństwo;
- szkoła, nauczyciele, ulubione przedmioty w szkole, koledzy i koleżanki, wyjazdy na wakacje;
- dzień wybuchu wojny, losy rodziny w czasie okupacji niemieckiej, sowieckiej, powstania warszawskiego itd., wojenne losy innych narodowości zamieszkujących okolicę, koniec wojny dla rozmówcy;
- pierwsze lata powojenne, powrót do rodzinnej miejscowości, do kraju, zamieszkanie w nowym miejscu;
- dalsza edukacja, kariera zawodowa (ewentualna styczność z ZMP, PZPR), poznanie żony/męża, życie codzienne w PRL (zakupy, wyjazdy na wakacje);
- przełomowe wydarzenia w PRL (Czerwiec `56, Marzec `68, Grudzień `70, Czerwiec `76, Sierpień `80, stan wojenny, przełom 1989 roku itp.).

Takich zagadnień może być dużo więcej, mogą być bardziej szczegółowe. Pamiętajcie, że nie powinny stanowić jakiegoś żelaznego zestawu pytań, mają wam tylko pomóc w prowadzeniu wywiadu. Ważne, aby wasze pytania wynikały z tego, co mówi rozmówca, dlatego uważnie słuchajcie jego odpowiedzi. Byłoby najlepiej, gdyby opowieści rozmówcy wynikały z jego osobistych wspomnień.

Nie bójcie się zadawać pytań, pamiętajcie jednak, że niektóre z nich mogą być zbyt kłopotliwe, mogą budzić złe emocje. Być może czasem lepiej jakiegoś pytania w ogóle nie zadać. Może również zdarzyć się, że nie będziecie zgadzać się ze światopoglądem rozmówcy, z jego komentarzami. **Nie wchodźcie jednak w dyskusję w czasie nagrania.** Spróbujcie wówczas delikatnie przerwać jego wypowiedź i powróć do rozmowy na temat jego wspomnień o przeszłości, do wątków biograficznych. Jeśli czujecie, że powinniście się w jakiś sposób odnieść do tego, co jest dla was trudne do zaakceptowania, możecie to zrobić dopiero po zakończeniu relacji.

Pamiętajcie, że w trakcie przeprowadzania wywiadu ważne są:

- intuicja,
- umiejętność słuchania,
- podążanie za opowieścią rozmówcy.

Przygotowanie sprzętu

Podstawowe pytanie, jakie musicie sobie zadać, to czy chcecie nagrywać wywiady audio, czy wideo. Wywiady wideo są bardziej atrakcyjne dla odbiorców. Profesjonalne wywiady wideo są kosztowne – chodzi tu zarówno o wypożyczenie sprzętu (w tym oświetlenia), jak i wynagrodzenie operatora. Jednak obecna technika pozwala realizować nagrania z wykorzystaniem aparatów cyfrowych, które są stosunkowo niedrogie. Taki wywiad może przeprowadzić nawet jedna osoba, odpowiednio ustawiając aparat, światło i dźwięk. Pamiętajcie, że nagrywając wywiad wideo smartfonem, możecie rozpraszać rozmówcę – tymczasem powinniście utrzymywać z nim maksimum kontaktu, także wzrokowego. Wywiad audio może zapewnić wam więcej intymności, rozmówca szybciej oswoi się z leżącym na stole dyktafonem i przejdzie do swobodnej opowieści. Jednak w przypadku takiego wywiadu trudnością jest późniejsze atrakcyjne jego zaprezentowanie. Jeżeli zdecydujecie się nagrywać wyłącznie dźwięk, warto już zawczasu zastanowić się, jak wykorzystacie go w projekcie – może w połączeniu ze zdjęciami, nakładając go na inne zarejestrowane obrazy wideo, w audioprzewodniku?

Najlepiej byłoby nagrywać wywiady na profesjonalnym dyktafonie czy kamerze – może znacie kogoś, kto mógłby wam umożliwić użycie takiego sprzętu? Jeżeli nie, musicie wykorzystać swoje smartfony.

Na co musicie zwrócić uwagę? Przede wszystkim – bateria. Pamiętajcie, żeby sprzęt był naładowany, miejcie też przy sobie ładowarkę. Druga bardzo istotna sprawa to pamięć – przyjdzie z czystą kartą pamięci, pousuwajcie ze smartfonu zbędne pliki. Weźcie też ze sobą na wszelki wypadek kabel i laptopa do zgrywania materiału na bieżąco, w razie przepełnienia pamięci. W kamerze i dyktafonie ustawcie najwyższą możliwą jakość rejestracji obrazu i dźwięku.

Przed nagraniem wykonajcie próbę, by upewnić się, czy sprzęt znajduje się wystarczająco blisko rozmówcy i czy nic nie zakłóca nagrania. Jeżeli chcecie nagrywać wideo, zastanówcie się, jak możecie ustabilizować obraz. Dla waszego projektu najlepsze będzie możliwie najbardziej statyczne nagranie, to znaczy takie, gdy kamera nagrywa w jednej pozycji (może macie dostęp do statywu?), najlepiej na gładkim tle, tym samym w każdym ujęciu. To w fazie montażu nadacie dynamiki swojemu projektowi, tymczasem „latająca” czy drżąca kamera będzie z pewnością rozpraszała i rozmówcę, i przyszłych widzów. Zwróćcie również uwagę na światło. Powinno być niezmiennie przez cały czas trwania nagrania. W tym celu należałoby użyć światła sztucznego, czyli odpowiednio ustawić lampy i blendy. Być może warto stworzyć odpowiednie miejsce, zaaranżować

pomieszczenie, w którym będziecie przeprowadzać kolejne wywiady do projektu, tak aby nie trzeba było za każdym razem od nowa ustawiać światła i kamery. To może wydawać się skomplikowane, jednak przy obecnej dostępności techniki nie jest aż tak trudne.

Prowadzenie wywiadu

Pamiętajcie, że **nagranie wywiadu to nie zadanie do wykonania, tylko spotkanie z drugim człowiekiem**. Oznacza to, że rozmówcę powinniście traktować tak, jakbyście byli jego gościem. Zaczynając spotkanie, porozmawiajcie najpierw luźno na neutralne tematy, pozwólcie rozmówcy oswoić się z wami; jeżeli chce was ugościć herbatą – przyjmijcie propozycję. To bardzo ważny moment, od niego w dużej mierze zależy to, jak potoczy się rozmowa. Nie spieszcie się.

Uprowadźcie rozmówcę, że po nagraniu poprosicie o podpisanie zgody na wykorzystanie wywiadu. Ludzie niechętnie podpisują dokumenty wręczane im przez nieznanymi, dlatego pozwólcie rozmówcy spokojnie wyczytać się w tekst zgody i wyjaśnijcie, że jest ona zabezpieczeniem jego praw, a bez niej nie będziecie mogli wykorzystać zarejestrowanego wywiadu w waszym projekcie. Niestety, jeżeli rozmówca nie będzie chciał podpisać takiej zgody, musicie odstąpić od nagrania. Uwaga: nagrywacie tylko wtedy, gdy rozmówca wie, że dyktafon jest włączony. Jeżeli rozmówca chce wam coś powiedzieć, ale poza nagraniem, zgodnie z jego prośbą wyłączcie na chwilę rejestrator. Jeżeli włączacie go znowu, podkreślcie to – rozmówca musi czuć się z wami bezpiecznie. Poinformujcie też, że możecie robić przerwy w nagraniu, kiedy tylko rozmówca będzie tego potrzebował (np. w razie zmęczenia).

Zapewne macie w głowie bardzo dużo pytań i chcecie uzyskać odpowiedzi na nie jak najszybciej. Pamiętajcie jednak – póki świadek chce mówić sam, nie przerywajcie. To właśnie w swobodnej narracji znajdziecie najwięcej punktów zaczepienia do dalszej rozmowy. Może się zdarzyć, że świadek „zatnie się” – dajcie mu chwilę na zastanowienie; jeśli to nie zadziała, przypomnijcie mu, na czym skończył.

W trakcie rozmowy mogą się pojawić nie tylko pozytywne emocje. Tutaj także podstawową zasadą jest brak pośpiechu. Jeżeli rozmówca wzruszy się czy zdenerwuje, zaproponujcie przerwę, zapytajcie, czy chce zmienić temat. Wykażcie się zrozumieniem i delikatnością.

Starajcie się nie zadawać pytań zamkniętych, czyli takich, na które wystarczy odpowiedź „tak” lub „nie”. **Wasze pytania służą przede wszystkim do otwierania kolejnych „szufladek” w pamięci rozmówcy**, dlatego najlepiej sprawdzają się takie sformułowania jak: „czy może pan/pani opowiedzieć o...”. „jak pan/pani pamięta...”, „a jak to było z...” etc.

W trakcie nagrania musicie występować jednocześnie w dwóch rolach – rozmówcy i osoby, która chce zdobyć konkretne informacje. Jako rozmówcy pamiętajcie o podtrzymywaniu kontaktu wzrokowego, potwierdzaniu swojej uwagi i zainteresowania drobnymi gestami (np. kiwnięciami głowy), możliwie najrzadziej dopowiedzeniami czy przytaknięciami (wasze werbalne dowody zaangażowania mogą utrudniać zmontowanie

materiału). Jako osoby, które chcą uzyskać informacje, musicie zachowywać stałą czujność: jakie nowe wątki pojawiają się w opowieści? O co dopytać, jaki wątek chcielibyście rozszerzyć? Czy zadaliście wszystkie planowane przez was pytania? Czy na pewno zrozumieliście wszystko w opowiedzianej wam historii? Może coś trzeba wyjaśnić, uściślić?

Jeżeli rozmówca da wam odczuć (odczytacie to z mowy ciała, bądźcie uważni), że już nic więcej nie chce powiedzieć, nie ma już ochoty czy czasu, nie urywajcie zniechęca spotkania. Podziękujcie za opowieść, zapowiedzcie, że nagranie zmierza ku końcowi i zapytajcie rozmówcę, czy nie chce czegoś jeszcze dopowiedzieć, może coś jeszcze przyszło mu do głowy? Po zakończonym wywiadzie podziękujcie za rozmowę i **koniecznie poproście o podpisanie zgody na wykorzystanie nagrania** (to bardzo ważne, zwłaszcza w kontekście ochrony danych osobowych). Jeżeli nagrywaliście tylko dźwięk, warto jest poprosić rozmówcę o zgodę na wykonanie mu przez was zdjęcia – to na pewno wzbogaci wasze materiały. Nie zbierajcie się od razu do wyjścia! Pamiętajcie, że jesteście gośćmi, porozmawiajcie jeszcze chwilę, pozwólcie na naturalne „wygaszenie” rozmowy – dopiero wtedy możecie się pożegnać. Jeżeli planujecie kolejne wywiady, warto spytać rozmówcę, czy jest w stanie polecić wam kogoś do nagrania, a jeśli tak, to czy może także polecić was tej osobie i zachęcić ją do spotkania z wami.

Zapytajcie także o archiwalne zdjęcia z rodzinnych albumów rozmówców. Postarajcie się je skopiować, o ile to możliwe w jak najlepszej jakości (rozdzielczość co najmniej 600 dpi, format TIFF). Wniosą dodatkową wartość do nagrania i będzie można ich użyć przy tworzeniu filmu, prezentacji, publikacji itp., stanowiących efekt projektu.

Obróbka materiału

Bezpośrednio po wywiadzie, po powrocie do domu, powinniście przegrać nagranie na dysk w swoim komputerze, stworzyć kopię zapasową relacji. Dobrym zwyczajem jest przekazanie kopii wywiadu rozmówcy. To na pewno będzie dla niego i dla jego bliskich cenna pamiątka.

Każda relacja powinna zostać opisana, opis powinien zawierać imię i nazwisko osoby nagranej, osoby nagrywającej, datę, miejsce i czas nagrania.

Pomyślcie także o opracowaniu relacji. Nieopracowane materiały audio i wideo nie będą mogły zostać wykorzystane przez nikogo oprócz osoby nagrywającej relacje. Ale także ona z czasem zapomni o szczegółach wywiadu. Dlatego powinniście zrobić chociaż krótki opis nagrania, wyszczególnić główne wątki, które pojawiają się w wywiadzie, wskazać czas, w którym się zaczynają.

Dobrym rozwiązaniem jest także zrobienie transkrypcji relacji. Z jednej strony będzie ona stanowić doskonały przewodnik po relacji (łatwość wyszukiwania słów, fraz), z drugiej może stać się podstawą ewentualnej publikacji. Musicie jednocześnie pamiętać, że transkrypcja nie będzie już źródłem, ale przetworzonym materiałem źródłowym. Zastanówcie się także, czy chcecie przepisywać wszystko dokładnie, z powtórzeniami,

„brudami”, przejęzyczeniami, westchnieniami rozmówcy. Taki materiał jest odpowiedni do pracy naukowej, analizy językowej itp., ale bardzo trudny w czytaniu. Być może nie będzie wam potrzebna aż tak szczegółowa transkrypcja. Jednak, w miarę możliwości, powinna być ona wiernym zapisem słów danej osoby, a nie formą streszczenia czy opracowania.

Fragmenty relacji mogą zawierać tzw. treści wrażliwe, czyli bardzo osobiste, intymne wspomnienia naszych rozmówców. Wobec tego musicie się zastanowić, czy udostępniać w internecie całość relacji, czy może tylko fragmenty. Pamiętajcie także o tym, że jeśli w trakcie nagrania (lub później) rozmówca poprosi o usunięcie jakichś fragmentów (np. stawiających jego lub rodzinę w nienajlepszym świetle), powinniście to uszanować i je usunąć. Po zakończeniu projektu zrealizowane nagrania warto przekazać instytucjom, które w profesjonalny sposób zajmują się ich archiwizowaniem. Dzięki temu w przyszłości będą mogły skorzystać z tych relacji także inne osoby.

Dźwięk w połączeniu z obrazem ma wielką siłę oddziaływania w opowiadaniu o przeszłości. Nagrania historii mówionej można wykorzystywać na wiele sposobów: w badaniach naukowych dotyczących konkretnych miejsc, osób, różnych organizacji, lokalnych społeczności. Powstaje coraz więcej książek i artykułów prasowych opartych na relacjach, często dołączane są do nich płyty z fragmentami nagrań. Wywiady mogą stanowić podstawę audycji i reportaży radiowych, programów telewizyjnych, filmów dokumentalnych, prezentacji internetowych. Wykorzystywane są ponadto w różnego rodzaju działaniach artystycznych – projektach multimedialnych z użyciem światła i muzyki, na ich podstawie pisze się scenariusze sztuk teatralnych, słuchowisk radiowych. Tak naprawdę sposób wykorzystania wywiadów zależy od waszej kreatywności.

Niemal każda instytucja kultury czy też muzeum prowadzi własne programy historii mówionej. Zwróćcie uwagę na to, czy w muzeach w waszej miejscowości można posłuchać relacji. A czy w waszej szkole, podczas lekcji historii, kiedykolwiek korzystaliście z takich źródeł? Być może także nagrania zrobione przez was będą mogły stać się częścią oferty muzealnej bądź edukacyjnej w waszej miejscowości i szkole. Pamiętajcie: spotkanie z innym człowiekiem i jego niepowtarzalną historią to niezwykle sposób poznawania przeszłości.

Opracowanie: dr Maria Buko, dr Jarosław Pałka
Archiwum Historii Mówionej Domu Spotkań z Historią i Ośrodka KARTA